

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

MV./. Allmän åklagare angående **brott mot lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål, grovt brott m.m.**

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att skyndsamt svara på MV:s överklagande. Följande anför.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom men tillstyrker prövningstillstånd.

Bakgrund

MV har dömts för brott mot lagen om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (knivförbudslagen), grovt brott, och ringa narkotikabrott till fängelse i fyra månader. Brottet mot knivförbudslagen består i att han innehaft en kniv på allmän plats trots att det inte varit befogat.

Brottet har bedömts som grovt med hänvisning till att MV har innehaft en relativt stor fällkniv när han var påverkad av narkotika, att innehavet har skett på eftermiddagen i centrala delar av Mölndal där det rört sig människor omkring samt att annat inte heller har framkommit än att kniven förvarats lättillgängligt.

Överklagande

MV har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för för grovt brott mot knivlagen och i stället döma honom till ansvar för oaktsamt innehav och brott av normalgraden, i enlighet med vad han har erkänt.

Som skäl för prövningstillstånd har han, med hänvisning till Åklagarmyndighetens lista över prioriterade prejudikatfrågor 2024, gjort gällande att det finns behov av prejudikat för bedömning av gränsdragningen mellan grovt brott och brott av normalgraden samt att den underrättspraxis som utvecklats inte är enhetlig.

Min bedömning

Regleringen

Enligt 1 § knivförbudslagen får knivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa

inte innehas på allmän plats, inom skolområde där grundskole- eller gymnasieundervisning bedrivs, eller i fordon på allmän plats.

Enligt 4 § i knivförbudslagen döms den som uppsåtligt bryter mot förbudet att inneha kniv till böter eller fängelse i högst ett år. Om gärningen har begåtts av oaktsamhet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Om ett brott mot kniv innehavsförbudet är grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst två år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om föremålet har innehafts i ett sammanhang där det kan befaras komma till användning vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person, föremålet har varit av särskilt farlig beskaffenhet, innehavet har avsett flera föremål eller gärningen på annat sätt har varit av särskilt farlig art. Om det rör sig om ringa fall utgör gärningen inte brott.

Förbudet att inneha kniv och andra farliga föremål är en del i samhällets försök att minska förekomsten av knivvåld (se prop. 1999/2000:27 s. 80). Den mest praktiska nyttan av lagen är att den ger möjlighet att ta hand om och förverka knivar m.m. när dessa påträffas hos personer som omhändertas eller på annat sätt är föremål för ett polisingripande innan något allvarligare brott begås. Syftet med förbudslagstiftningen är emellertid också att tydligt markera att knivar och andra farliga föremål inte ska innehas på platser där risken för våldsbrott kan anses vara särskilt stor. Vid införande av förbudet angavs i förarbetena att en begränsning av rätten att bära kniv och andra farliga föremål i sig bör vara ägnad att minska såväl antalet våldsbrott som antalet personer som dödas eller skadas i samband med sådan brottslighet (se prop. 1987/88:98 s. 6).

Genom lagändringar 2022 höjdes maximistraftet för uppsåtliga knivbrott från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Samtidigt infördes den särskilda straffskalan för oaktsamma knivbrott som omfattar böter eller fängelse i högst sex månader. Straffskalan för grovt knivbrott ändrades också från fängelse i högst ett år till fängelse i lägst sex månader och högst två år. Vidare infördes kvalificeringsgrunderna för grovt brott, vilka innebar att tillämpningsområdet för det brottet utvidgas. (Se prop. 2021/22:192.)

De skäl för förändringarna som angavs i förarbetena var att synen på hur allvarlig en brotts typ är kan komma att förändras över tid, t.ex. till följd av samhällsutvecklingen, och att det är viktigt att strafflagstiftningen återspeglar de värderingar som finns i samhället. Det konstaterades därefter att antalet anmälda knivbrott ökat och forskning visat att kniv under lång tid varit det vapen som oftast används vid dödligt våld samt att även synen på allvarliga angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person skärpts. Även om knivförbudslagen visserligen är konstruerad på så sätt att det för straffansvar inte krävs att någon skadas eller att kniven på annat sätt kommer till brottslig användning så framhölls det syfte kriminaliseringen har att förebygga den skada som knivar och andra farliga föremål kan orsaka och den del i strävan att minska allvarligt

våld i samhället som lagen därmed har. Vidare kunde det inte uteslutas att de skärpningar som har genomförts beträffande vapenbrotten medför att t.ex. kriminella i större utsträckning beväpnar sig med knivar eller andra farliga föremål i stället för skjutvapen. Bedömningen var med hänvisning till detta att det fanns ett tydligt behov av att åstadkomma en strängare syn på allvarligare knivbrott (Se a. prop. s. 13 f.)

Genom att kvalifikationsgrunder infördes i bestämmelsen om grovt brott bedömdes lagstiftningen bli mer informativ och förutsebar samt leda till större enhetlighet i rättstillämpningen, även med beaktande av den vägledning i fråga om gränsen mellan knivbrott av normalgraden och grovt knivbrott som rättsfallet NJA 2020 s. 778 gett. Vidare bedömdes en sådan ändring säkerställa att försvårande omständigheter får ett tydligt genomslag i praxis och tillämpningsområdet för det grova brottet vid behov kan utvidgas. (Se a. prop. s. 15 med hänvisning till prop. 2011/12:109 s. 16 och prop. 2015/16:113 s. 59).

Regleringen av kvalifikationsgrunder utgår från omständigheter som avser faran för att kniven eller föremålet kommer till användning vid brott mot liv och hälsa, föremålets relativa farlighet och mängden föremål. Även omständigheter hänförliga till platsen för gärningen eller till motivet för denna har betydelse (jfr NJA 2020 s. 778 p. 14 och 16). Ledning kan vidare sökas i annan liknande lagstiftning där kvalifikationsgrunder används, t.ex. vapenlagen. (Se a. prop. a. s. f.)

Att en viss överlappning mellan kvalifikationsgrunderna förutspåddes i samband med lagändringarna utgjorde inte skäl mot ett införande av kvalifikationsgrunderna, med hänvisning till att gradindelningen alltid ska avgöras efter en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Det innebär bl.a. att förekomsten av en omständighet som omfattas av en kvalifikationsgrund inte med automatik kan leda till att brottet rubriceras som grovt. Omständigheten ska i stället sättas in i ett sammanhang och utgöra ett led i den nyanserade helhetsbedömning som alltid ska göras. (Se a. prop. s. 18.)

Bedömningen i det här fallet

Ett grovt brott med egen straffskala utgör en egen brottstyp. Om det finns särskilda kvalifikationsgrunder angivna i en straffbestämmelse tar rubriceringen sin utgångspunkt i dessa. En samlad bedömning måste emellertid alltid göras. Ett brott måste inte kvalificeras som grovt bara för att någon kvalifikationsgrund föreligger. Det är inte heller uteslutet att bedöma brottet som grovt även om ingen av kvalifikationsgrunderna föreligger. (Se NJA 2020 s. 778)

MV har i det här fallet innehaft kniven på en plats där ett stort antal människor vistats och där risken för våldsanvändning därför generellt sett kan antas vara högre, d.v.s. i ett sammanhang där kniven kunde befaras komma till användning

vid brottsligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person (4 § tredje stycket 1 knivförbudslagen). För att kvalifikationsgrunden i första punkten ska vara tillämplig krävs inte att det funnits någon konkret fara för att kniven i det enskilda fallet skulle komma till brottslig användning utan det räcker med att föremålet innehafts i ett sammanhang där det typiskt sett finns en sådan fara. (Se a. prop. s. 24.)

I det här fallet har MV haft narkotika i kroppen vid innehavet, vilket ökat risken för att kniven skulle komma till brottslig användning. Det har vidare varit frågan om en fällkniv som är lätt att dölja och som på grund av sin gatustridsvapenliknande beskaffenhet har kunnat orsaka stor skada på person vid våldsanvändning. Kniven har dessutom förvarats lättillgänglig på kroppen.

En helhetsbedömning av samtliga redovisade omständigheter – som avser faran för att kniven skulle komma till användning vid våldsbrott, platsen för innehavet och knivens farlighet – leder till slutsatsen att gärningen i det här fallet är så allvarlig att den bör rubriceras som grovt brott mot knivförbudslagen. Den bedömningen gör jag även om ett motiv till kniv innehavet som tyder på våldsberedskap inte har kunnat klarläggas. De överväganden om påföljden som tingsrätten och hovrätten har gjort är välavvägda och jag ansluter mig till dessa. Hovrättens dom bör stå fast.

Prövningstillstånd

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Högsta domstolen har inte prövat frågan om rubricering enligt knivförbudslagen efter lagändringarna 2022. I den lista med prioriterade prejudikatfrågor för år 2024 som Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt har tagit fram till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras konstateras att det finns behov av vägledning när det gäller gränsdragningen mellan brott av normalgraden och grovt brott eftersom under-rättspraxis kommit att utvecklas på ett sätt som inte är enhetligt i den frågan.

Det överklagade målet är enligt min bedömning lämpligt för att pröva rubriceringsfrågan eftersom det innehåller omständigheter som är typiska för mål som gäller olovligt kniv innehav och som domstolarna ofta har att ta ställning till vid bedömning av gränsdragningen mellan normalbrott och grovt brott.

Av dessa skäl tillstyrker jag prövningstillstånd i frågan om rubricering. Ett prövningstillstånd kunde, för att koncentrera prövningen i Högsta domstolen till den prejudikatintressanta rättsfrågan, förslagsvis meddelas med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett om de faktiska omständigheterna och uppsåt.

Bevisuppgift och handläggning

Preliminärt åberopas följande bevisning om prövningstillstånd meddelas utan avgränsning.

1. Ljud- och bilduppspelning av förhöret med den tilltalade MV.
2. Ljud- och bilduppspelning av vittnesförhöret med polismannen GT. Vittnesförhöret åberopas för att styrka att den tilltalade var i sällskap med andra individer när han innehade kniven, att kniven förvarades lättillgängligt och att han försökte gömma kniven vid ingripandet mot honom.
3. Beslagsprotokoll (förundersökningsprotokoll s. 8) för att styrka att den tilltalade bar kniven på kroppen, att kniven beslagtogs ur hans hand och att den förvarades lättillgängligt.
4. Fotografier (förundersökningsprotokoll s. 17) för att bevisa att det var en kniv som på grund av sin beskaffenhet kunde orsaka stor skada på person vid våldsanvändning.
5. Analysresultat (förundersökningsprotokoll s. 13–14) för att bevisa att den tilltalade hade narkotika i kroppen då han innehade kniven.

Om prövningstillstånd meddelas på annat sätt än jag föreslagit ber jag om att få återkomma med utvecklade grunder i frågan om subjektiv täckning.

Målet kan enligt min uppfattning avgöras utan huvudförhandling.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till

Extra åklagare Filippa Vingård, Göteborgs åklagarkammare (AM-139824-24) och Utvecklingscentrum.